

**Ján Živčák (2022): *Sila a slabosť periférie.*
Stredoveká francúzska literatúra
*na Slovensku v rokoch 1900 – 2017***

Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, 212 s.
ISBN 978-80-555-3013-0 (print), ISBN 978-80-555-3005-5 (online)

Predkladaná vedecká monografia predstavuje knižný debut slovenského romanistu Jána Živčáka. Koncentruje niekoľko rokov jeho bádania v oblasti stredovekej francúzskej literatúry a nadväzuje na tradíciu, ktorá na Slovensku prekvitala po druhej svetovej vojne (hlavne zásluhou prác Jozefa Felixa, neskôr Jána Tarabu a Maroša Sagana) a do ktorej mladý medievalista v predošlom období už prispel okrem viacerých článkov aj slovenským prekladom prvého zachovaného umeleckého textu vo francúzskom jazyku *Sekvencie o sv. Eulálii* (2019).

Ako vyplýva zo samotného názvu a podnázvu, témou diela je prítomnosť francúzskej stredovekej literatúry na slovenskej kultúrnej scéne v rozpätí rokov 1900 – 2017, pričom literárna medievalistika sa objektívne hodnotí ako periférna. Okrajová pozícia francúzskej literárnej medievalistiky v slovenskej kultúre vykazuje silné a slabé stránky, ktoré autor odкрýva naprieč štyrmi kapitolami rámcovanými predslovom a záverom. V závere ich prehľadne sumarizuje a tiež adresuje pozvanie odpovedať na výzvy vyplývajúce z diskusie o danej problematike tak romanistom, literárnym pracovníkom a spisovateľom, ako aj časti laického publika. Cieľovým adresátom monografie z pohľadu autora teda nie je výlučne vedecká obec a podľa nášho názoru môže byť prínosným didaktickým nástrojom na rôznych stupňoch vzdelávania tak v literárnom, ako aj filologickom, či translátologickom obore.

Kniha sa vyznačuje erudíciou aj inšpiratívnosťou. Je presýtená hĺbkovými dátami vedeckého razenia a rovnako hlboko vie zaujať pútavým rozprávaním starodávnych príbehov o láske a hrdinstve či za-

nieteným výkladom, ako tieto príbehy prežili a sú prítomné v súčasnom svete a kultúre. Rovnako treba podčiarknuť všadeprítomné a podnetné kritické myslenie Jána Živčáka, ktoré aplikuje tak na literárne a translatologické teórie ako aj na teoretické koncepty, ako sú napríklad „vplyv, pôsobenie a recepcia“, ktoré považuje za vágne a namiesto ktorých cielene používa sémy „prítomnosť, prežívanie a interakcie“ (s. 13); alebo keď preferuje kalk francúzskeho adjektíva *formulaire* „formulaický“ namiesto „formulový“ (podľa KSSJ), aby sa vyhol nežiaducim konotáciám (s. 25). Popovičove termíny prototext a metatext podrobí dokonca niekoľkostranovej analýze (s. 43 – 46). Pri použití terminológie určitého autora sa prejavuje Živčákova precíznosť, lebo autorstvo vždy uvádza: „(auerbachovsky povedané) „níz[k[e] tém[y]“ (s. 28), „– d'urišinovsky povedané – recepčno-kreačn[é] proces[y]“ (s. 32), „zásad[a] formálnej totožnosti“ (termín preberáme od J. Ferenčíka)“ (s. 63), „kurtoázna [konceptia lásky]... Tento atribút, ..., použil ako prvý G. Paris (1883)“ (s. 96). Kritické myslenie pomáha napredovať v bádani, precíznosť bez puntičkárstva je znakom čistej práce a napokon názornosť, či konkrétnosť s'ahujú teóriu z oblakov na zem do reality, aby si ju osvojili aj menej zasvätení čitatelia, lebo aj touto vlastnosťou daný text oplýva.

Prvú teoretickú kapitolu predstavujú prolegomena k problematike (Prolegomena: komunikácia naprieč stáročiami a kultúrami). Ich cieľom je dôkladne oboznámiť čitateľa so špecifikami fungovania francúzskej stredovekej literatúry a pomôcť mu „naladiť sa na jej inakosť“ (s. 13). Je členená na tri časti. V prvej podkapitole (Podmienky „prežívania“ stredovekej literatúry v kultúre 20. a 21. storočia) Ján Živčák prináša jedinečný náčrt chronológie stredovekej francúzskej literatúry, pričom uvedené slovenské ekvivalenty názvov diel majú potenciál stať sa normatívnymi pre preklad. Druhá časť (Podmienky „prežívania“ francúzskej stredovekej literatúry v slovenskej kultúre 20. a 21. storočia) sa zaoberá problematikou vzťahu francúzsky stredoveký – moderný slovenský kultúrny priestor. Autor kladie najväčší dôraz na vymedzenie a všeobecné zhodnotenie korpusu po slovensky písaných diel sprítomňujúcich francúzsku stredovekú literatúru, ktoré je východiskom zvyšných kapitol. Záverečnú časť prolegomena (Diskusia o metódach a vymedzenie finálneho korpusu) považujeme za fundovanú sondu do translatológie, predovšetkým do teórie prekladu. Ján Živčák prechádza od základných téz recepčnej estetiky, cez pre-

hodnotenie kritiky teórie zakladateľa slovenskej translatológie Antona Popoviča až po zadefinovanie tematologickej metódy a sociológie metakreácie, ktoré bude používať v nasledujúcich kapitolách.

Druhá, tretia a štvrtá kapitola sú samostatnými prípadovými štúdiami, „ucelenými sondami vychádzajúcimi z materiálovej analýzy“ (s. 13). Spracúvajú korpus štyroch metatextov, ktoré reprezentujú dve vlny záujmu o stredovekú francúzsku literatúru v 20. storočí na Slovensku (40. a 70. roky) a prvé dekády 21. storočia a zároveň exemplárne zastupujú prekladovú i tvorivú literárnu recepciu. Vyznačujú sa rovnorodosťou na kvalitatívnej úrovni (vo všetkých je estetická funkcia nadradená informačnej a zábavnej), z formálnej stránky (sú celé písané vo veršoch alebo obsahujú dlhšie veršované pasáže) i na časovej rovine (všetky nadväzujú na prototexty „zlatého veku“ stredovekej francúzskej literatúry). Súčasne zastupujú obe kultúrne oblasti historického Francúzska (*Pays d’Oil a Pays d’Oc*).

Štúdia s názvom K dvom slovenským prekladom *Aucassina a Nicoletty* má v centre záujmu prekladateľské počiny z pera básnika Valentína Beniaka (1947) a prekladateľskej dvojice Mariany Pauliny-Danielisovej a Gizely Slavkovskej (1975). Od počiatkovej charakteristiky sympatickej prozaicko-veršovanej *chantefable* v pikardskom dialekte z konca 12., resp. začiatku 13. storočia, autor prechádza ku všestrannej komparatívnej analýze oboch prekladov, pričom sa ani zďaleka neuspokojí len s jazykovými a verzologickými aspektmi. V druhej podkapitole sa ponára „do hlbších textových rovín“, konkrétne rovín hypertextuality a architextuality, a otvára „otázku kultúrnej kompetencie prekladateľov“ (s. 71). Sústreďuje pritom pozornosť na preklad kľúčových epických tematických komponentov siahajúc po slovenských historických piesňach zo 16. a 17. storočia na sanovanie absentujúceho druhového pendantu ľudových hrdinských eposov v slovenskej literatúre. Zaujímavou bodkou je mapovanie religiózných prvkov v oboch prekladoch, ktoré štúdiu uzatvára.

Kapitola Konceptné a textové kvality Felixovej a Turčányho antológie trubadúrskej poézie je zameraná skôr „na extratextové než na intratextové faktory a má sociologicko-praxeologickú orientáciu“ (s. 13). Úvodné stránky sú serióznym uvedením do trubadúrskej poézie. Gro argumentácie sa točí okolo troch osí: okolo rekonštrukcie kritérií selekcie básní pre slovenskú antológiu *Danteho trubadúri* (1972), okolo interpretácie prekladu, konkrétne prekladu „najvydávanjš[ej]

a esteticky najvyzretejš[ej]“ básne Jaufreho Rudela *V májových dňoch, keď láka dial'* (*Lanquan li jorn son lonc en mai*) (s. 110), a okolo analýzy Felixových paratextov. Ján Živčák pritom s jednoduchosťou i vedeckou fundovanosťou poukazuje na kvality a veľkoleposť diela prekladateľskej dvojice i na jeho nedostatky a nebojí sa formulovať výzvu na prehodnotenie niektorých Felixových postojov, ktoré možno v niektorých aspektoch už celkom „nevyhovujú dnešnému stavu vedeckého poznania“, celkom v línii felixovského princípu prekonávania a napredovania v ľudskom poznaní a snažení (s. 127).

Ako hovorí v úvode samotný autor, tretia sonda Tristanovský mýtus v Ondrejčkovej zbierke *Izolda: sny, listy Tristanovi* je poplatná francúzskej esejistike a usiluje sa „o dialogickejší štýl a kompozíciu“ (s. 13). Predkladá čitateľovi vsuktku bohatý a farbistý materiál. Predstavením sujetu tristanovskej legendy s jeho tajomne multikultúrnym podhubím vzniku (keltským, antickým, a pod.) a vyličením polyfónie slovesných stredovekých diel, ktoré zrodil (samotný extenzívny stredoveký román o Tristanovi sa zachoval v dvoch anglonormandských a v dvoch nemeckých verziách a okrem neho sa zachovali aj tri kratšie starofrancúzske poetické útvary spracúvajúce konkrétne epizódy) vtiahne čitateľa do stredovekej literárnej i mimoliterárnej reality. Na Slovensku sa tristanovský príbeh dostal do povedomia čitateľov najmä vďaka adaptácii stredovekých zdrojov francúzskeho medievalistu Josepha Bédiera *Román o Tristanovi a Izolde* (1900), ktorá sa dočkala slovenského prekladu (1957) Márie Kosovej s prebásnením Valentína Beniaka, a preto jej Živčák venuje značný priestor. Samotná analýza básnickej zbierky slovenskej poetky Anny Ondrejčkovej *Izolda: sny, listy Tristanovi* (2010) sa stáva literárnym dobrodružstvom. Konfrontácia poetkinej poézie s pôvodnými stredovekými prameňmi dáva autorovi do rúk prekvapivé interpretačné kľúče a odkrýva nečakané univerzálne hodnoty, a to v rámci tematologickej analýzy tém ako utrpenie, Izoldina sexualita či štruktúra vzťahu medzi milencami. Zamerajúc pozornosť na Ondrejčkovej motív krvi a Izoldinu spoluúčasť na Tristanovom utrpení, Ján Živčák sa hermeneutickým prístupom prepracúva k mystickým polohám zbierky slovenskej poetky, mimochodom dokonale využívajúc poznatky jednotlivých teologických disciplín (dogmatiky, biblistiky, spirituality, dejín Cirkvi, a pod.). Podľa jeho názoru sa slovenská autorka úspešne zmocnila estetického odkazu starofrancúzskych prototextov v dejinnej perspektíve a považuje jej

zbierku za kvalitný prepis, ktorý je schopný konkurovať aj prekladu, ktorý sprostredkúva originál v celistvosti.

Francúzske resumé, rozsiahlu a vhodne rozčlenenú bibliografiu doplnenú bibliografickou poznámkou, menný register a register stredovekých a renesančných autorov možno považovať za dôstojný kolofón medievalistickej monografie. Myslíme si, že kniha nadmieru spĺňa autorovu ambíciu prispieť „k diskusii o metodológii výskumu prekladu a prepisovania starších textov“ v optike vyváženej perspektívy domácej a francúzskej kultúry (s. 14).

Silvia Brodňanová

Katedra romanistiky, Filozofická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Gondova 2, 811 02 Bratislava 1, Slovenská republika

brodnanova3@uniba.sk